

«Aldri skal denne natta bli gløymd!»

Sluttreplikken i «Spelet om heilag Olav» har bestandig vært hellig for de med et bankende hjerte for Stiklestad og begivenhetene rundt spelscenen i slutten av juli. Handlingen i Spelet utspiller seg dagen og natta før 29. juli da slaget på Stiklestad fant sted.

I år er det knyttet ekstra spenning rundt forestillingene da man for første gang tar opplevelsen med inn i nattetimene. En særdeles spennig satsing fra Stiklestad Nasjonale Kultursenter og Spel-regissør Marit Moum Aune. All den tid man vet at det er et apparat på om lag 850 personer involvert i og omkring forestillingen, skjønner man at det mye arbeid som ligger til grunn for denne spesielle begivenheten. En lyssatt nattdforestilling kan bli en opplevelse av de store.

Derfor har vi også viet deler av årets Stiklestadbilag til denne opplevelsen. Eivind Myren er mannen som skal lyssette Spelet. Han er fast lysdesigner ved Trøndelag Teater og ble i år også ble Heddanominert i klassen beste audiovisuelle design for «Fedra» av Jean Racine ved Trøndelag Teater. Han har spennende utfordringer foran seg.

Det hadde også skuespiller Henrik Mestad som i kongens klær ble med Trønder Avisen til York i England for å gå i Olav Haraldssons fotspor der. Det ble en historisk vandring som satte spor.

Stiklestad har tatt mål av seg å bli en talerstol for viktige samfunnsdebatter. Olsokdagene 2013 har «menneske og maktene» som tema og henspiller på at enkeltmennesker kan synes både rådville, hjelpeløse når maktene får dominere over mennesker. Samtidig legges det til grunn at vi også har både evne og mulighet til å gripe inn å påvirke historiens gang. Både gjennom Stiklestadbilaget og Olsokprogrammet møter vi eksempler på mennesker som har gjort og gjør nettopp det. At Statsministeren Jens Stoltenberg åpner årets forestilling av «Spelet om heilag Olav», vitner vel om stedets betydning, selv i et valgår.

Sterke damer i Stemmerettsjubileumsåret på et sted som Stiklestad er heller ikke feil. Spelregissør Marit Moum Aune, olsokprofil Guri Hjeltne, olsokkunstner Karen Bit Vejle og samfunnsdebattant Amal Aden er også gode eksempler på at årets tema er viktig og riktig. Deres historier finner du på de neste sidene.

Det er derfor med stor spenning også vi som avis inntar og bidrar til olsokdagene på Stiklestad 23.–29. juli.

Det er duket for flere stunder som forhåpentligvis «aldri vil bli glemte».

Gunn Magni Galaaen

MAGASIN- OG KULTURREDAKTØR

Utgitt av Trønder-Avisa, Steinkjer.

Ansvarlig redaktør og adm. direktør, Arve Løberg: arve.loberg@t-a.no. Magasin- og kulturredaktør Gunn Magni Galaaen, gmg@t-a.no.

ALLE SPELS M

Neste sommer er det 60 år siden Olav Gullvågs olsokspel ble oppført på Stiklestad første gang. Men Spelet er eldre enn som så.

Yngve Kvistad

Før «Spelet om Heilag Olav», slik vi kjenner det i dag, hadde Olav Gullvåg skrevet «Natterast på Sul» og «Føre slaget», som ble uroppført i 1954. Seks år etter, i 1960, forelå «Stiklestad» – en fortsettelse av de foregående tekster tilføyd en helt ny slutt.

Men også «Alle spels mor», som Stiklestadspelet gjerne kalles, har et opphav: I 1947 kom Gullvåg til Det norske teatrets sjef, Hans Jacob Nilsen, med et nyskrevet verk i tre akter: Operaen «Stiklestad». Til grunn ligger et udatert sogespiel med samme navn. Alle spels mormor.

I begge skisser finner vi tekst som flere år senere dukker opp som dialog i det første Stiklestadspelet, «Natterast på Sul»/«Føre slaget». Når vi tillegg vet at det var kontakt mellom initiativtakeren til det hele, lensmann Jon M. Suul og Olav Gullvåg allerede før krigen (sommeren 1935, da forfatteren besøkte Verdal), får «Spelet om Heilag Olav» noen nye perspektiver utover den mytologiske skapelsesberetningen.

Urfortellingen er at Jon M. Suul tidlig på 1950-tallet fikk Olav Gullvåg til å skrive et historisk tablå, opprinnelig tenkt som et sidestykke til Arnljot-spelen i Frösön. Utgangspunktet var et litterært forelegg hos Snorre om sagatidens begivenheter på slektsgården i Sul. Tanken var å oppføre stykket ved et grensestevne, en lokal tilstelning for å feire det tusenårige forholdet mellom broderfolket i regionen. For oppsitterne i bygdene her er riksgrensen mer som et påfunn fra Statens kartverk å regne, enn som et reelt skille mellom folk og nasjoner.

Men dette er bare halve forhistorien. Ideen hadde Suul med seg etter at han i 1938 og -39 overvar sagspill på henholdsvis Gimsar i Gauldalen og på Mære. Sparbyggene var altså enda tidligere ute med spel i fylket. Til tross for at han på dette tidspunkt hadde etablert kontakt med Gullvåg, henvendte Jon M. Suul seg først til en lokal størrelse som hadde skrevet historiske bøker og noe dramatisk. Men med krigen ble mye snudd på hodet. Ikke bare gjorde nazistenes herjinger på Stiklestad det umulig for lensmannen å gå videre med noe som okkupasjentene over natten hadde stjålet fra resten av befolkningen og gjort til «sitt»; lensmann Suul ble dessuten arrestert av herrefolket og sendt i konsentrasjonsleir.

Når så den forespurte forfatter valgte å slutte seg til NS under krigen kunne ikke Suul stå ved inten-

sjonsavtalen da fredsvåren kom. I 1945 tok han derfor atter kontakt med Olav Gullvåg. Dikteren svarte ja, men mente nei. Ytre sett sto Jon M. Suul for alt det han foraktet; han representerte borgerskapet, embetsmannsveldet, militærvesenet og politiet. Og han sto på godfot med presteskap og kirke.

Olav Gullvåg var skomakersønn, radikal venstremann, pasifist og negativt innstilt til en drakonisk geistlighet som hadde forkastet hans storverk, «Heimferd». Kantaten han hadde vunnet pris og heder for, og som skulle uroppføres i Nidarosdomen i forbindelse med Stiftsstadens 900-årsjubileum i 1930. Slik gikk det ikke. Gullvåg var for kontroversiell for spissborgerskapet i By'n.

Samtidig var det noe med denne lensmannen som hadde skåret ut store tavler inspirert av nettopp «Heimferd», som hadde dekorert stuene i hjemmet sitt i Verdal med treskur og malte motiver fra Gullvågs kantatetekst om Olav den Helige – det var jo derfor han hadde besøkt ham den gang for ti år siden. Det ble vanskelig å takke nei.

Bestillingen var et tablå om hendelsene på Sula, som gården het på 1000-tallet – og selv planla han urfremføring på slektsgården sommeren 1950 «for Kronprisen og ellers mykje bra folk frå Trøndelag og Jamtland» som han optimistisk skrev i takkebrevet til Olav Gullvåg, datert 16. juni 1949.

I nesten fire år hadde Olav Gullvåg fordypet seg i et skuespill han tvilte på noen ganger ville bli oppført; med historisk grundighet og litterær flid flikket han på det i fire år til innen det fikk sin urpremiere. Selv midtveis på oppløpsiden – mens han var i dialog med komponisten Paul Okkenhaug, som Suul i mai 1950 begynte å involvere i dette stadig mer omfattende prosjektet – gjentok Gullvåg sin skepsis: «Eg har ikkje stor tru på at det kan bli noko ut av desse spelplanane», skrev han.

Jon M. Suul, derimot, hadde en så overbevisende tillit til team Gullvåg & Okkenhaug at det smittet over på kunstnerne. Disse naturbegavelsene hadde opplevd både motgang og uforstand, men også kvalifisert heder og ære. Likevel var det to smålatne karer med svakt utviklet selvbilde og desto mer velutviklet beskjedenhet på egne vegne som nå begynte å jobbe sammen. De fant fort tonen. Pådriver og inspirator var likevel Jon M. Suul, som med sin personlige entusiasme og private raushet lokket det beste ut av dem.

SPELET ANNO 1970: Takkescene med Gudrun (Sidsel

Det første utkastet, som dels bygger på operaen «Stiklestad», må vi anta er skrevet i 1946-48 og revidert i 1949. Det er en underlig konstruksjon bestående av et knippe kammerspill og storslåtte massescener. Likevel har dette første anslaget kvaliteter som senere regissører av Spelet har trukket inn og benyttet seg av i den evige evolusjonen av stykket.

Språket er et kapittel for seg; Gullvåg benytter fra første stund en sjelden arkaisk nynorsk med dativ og sideformer som ligger nærmere gammelnorsk enn landsmålet. En malmfull tone som gir dialogen en egen autentisitet. Med tanke på utviklingen i og av Spelet i språklig sammenheng er, det ut fra dette i hvert fall ingen grunn til å gjenoppta debatten fra de første spede år om stykket helst burde spilles på lokal verdalsdialekt. Folket i området det er snakk om talte ver-

ORMOR

Ryen), kongen (Odd Furøy) med dansere.

ken trøndersk eller nynorsk, slik vi kjenner det.

Til jul 1949 forelå teksten som også blir det manuskriptet dagens spel i all hovedsak bygger på. I et langt følgeskriv, forklarte Olav Gullvåg:

«I det heile må ein i eit slikt spel leggja vinn på ei kontrastrik ytre handling. Ho er ikkje grei å koka i hop på den vesle spikeren frå Snorre om kongen og Torgeir Flekk. So må her «lygast». Kunsten blir då å gjera det tenkjeleg. For ein kritisk historikar blir det då nok å fingra på. Men hovudsaka må då vere å få folk i tale».

Det folkelige aspektet var viktig for Gullvåg. Dramaturgien i stykket er nettopp et reisverk av møteplasser mellom det folkelige og det opphøyde, mellom filosofiske æresbegreper og den daglige dont, mellom det jordiske og det åndelige, mellom realistiske krav og himmelske fordringer, mellom

menneskelig håp og guddommelig vrede, mellom trell og drott. Gullvåg kunne sin historie; han hadde slukt Snorre og lest sine islendingesagaer, han hadde gjort seg kjent med det norrøne for å kunne tolke de viktigste kvadene – men størst av alt: kjærligheten til menneskene som faktisk levde i denne tiden.

– I det hele tatt, påpekte Gullvåg, skal vi huske at om ytre former skifter, i sed og skikk, i mål og livstenkning ellers, så står det menneskelige urokkelig gjennom tusenårene: «Hjarto er evig dei same», skrev han.

I 1960 var det en ny urpremiere, praktisk talt, på vår nasjonale valplass. Olav Gullvåg hadde skrevet om «Føre Slaget» til et stykke i tre akter, nå kalte han det «Stiklestad». Han var ikke fornøyd med det selv; Gisle Straume var direkte skeptisk og Paul Okkenhaug nektet å skrive musikk til den nye tredjearkten.

Men Stiklestadnemnda jublet: Endelig var det et helstøpt verk som oppfylte intensjonene om et drama til Hellig Olavs pris!

Året etter gikk både Jon Sul og Olav Gullvåg bort. Gullvåg rakk å utfylle deler av det han selv kalte «den problematiske 3. akta»; i 1962 ble denne sløffet i sin helhet, og i 1963 kom Ingemund Gullvågs nye epilog inn, etter at Stiklestadnemnda hadde bedt ham fullføre farens verk. Denne slutten i bunden form var heller ikke helt vellykket, og fra 1964 har ulike instruktører benyttet seg av ulike sluttscener. Noen har tatt utgangspunkt i beretningen fra Snorre om den gamle som får igjen synet etter å ha berørt kongsliket; andre har sluttet der Olav Gullvåg sier stopp: «Mitt spel slutter med «Kongen stuper»», påpekte Gullvåg selv. Vi hører Tormod synge sitt siste kvad. De sterkeste bilder danser vi selv. Det er noe der.

FAKTA

Yngve Kvistad f. 1964 i Inderøy, er kommentator og teaterkritiker i VG. Faglitterær forfatter og redaktør av flere bøker, bl.a.

«Stiklestadspelet – slaget som formet Norge» (Schibsted 2003). Etter et år på Sicilia kommer hans bok om siciliansk kultur og historie. For øyeblikket skriver han om soddets kulturhistorie, fra Håkon den gode til i dag. Begge utgis av Schibsted Forlag i 2014.

